

<http://www.diva-portal.org>

Preprint

This is the submitted version of a chapter published in *Jag vill förändra - 500 år av reformation och humanism: kristen humanism 2017*.

Citation for the original published chapter:

Gustavsson, S. (2017)

Innan allt är förlorat.

In: Dag Tuvelius och Gun Andersson (ed.), *Jag vill förändra - 500 år av reformation och humanism: kristen humanism 2017* (pp. 202-205). Järvsö: Förbundet Kristen humanism
Kristen humanism

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-305824>

Innan allt är förlorat

Björn Elmbrant, *Innan mörkret faller – ska 30-talet hinna i kapp oss?*, Atlas, 2015, 388 s.

Bengt Lindroth, *Väljarnas hämnd – nationalism och populism i Norden*, Carlsson, 2016, 339 s.

Thomas Piketty, *Kan vi rädda Europa?*, Volante, 2015, 259 s.

Per Svensson, *Vasakarven och järnröret – Sverigedemokraterna och den långa bruna skuggan från 30-talet*, Weyler, 2015, 172 s.

Demokrati i 1919 års mening innebar allmän rösträtt, förenings- och yttrandefrihet, legitim opposition, rättsstat, tilltro till professionalism i yrkeslivet samt en övergripande politisk förmåga att lösa samhällsproblem. Spetsen var under mellankrigstiden riktad mot kommunism och fascism. Till skillnad från dessa båda alternativ byggde demokratin inte på någon bestämd idé om slutmålet. Framtiden var öppen. Inom ramen för folkstyret som overrideologi antogs motstående idéer och intressen kunna politiskt bearbetas. Siktet var inställt på provisoriskt hållbara kompromisser. Ett samhälle kunde förbli kapitalistiskt och ändå vara demokratiskt. Samhällena förutsattes i varierande grad vara blandekonomier och välfärdsstater.

På den europeiska sidan om Atlanten slutade mellankrigstiden med att demokratin så gott som undantagslöst dukade under. Våren 1940 hade den överlevt bara i Storbritannien, Sverige och Finland. På den amerikanska sidan, däremot, hade ett enastående demokratiskt ledarskap lyckats häva den djupa ekono-

miska krisen. Demokratien hade vidmakthållits och framtidstron återvunnits. Erfarenheterna från det amerikanska trettioåret bidrog till att demokratin på den europeiska kontinenten efter andra världskriget kunde återupprättas.

Sjuttio år senare verkar vi vara på väg mot ett nytt sammanbrott. Den synpunkten är minsta gemensamma nämnaren för dessa fyra böcker. Deras författare är varken kommunister eller fascister utan demokrater. Samtliga skriver mot bakgrund av en oro för en motsvarande kollaps som under mellankrigstiden. Inte minst gäller detta med tanke på den amerikanska situationen. Demokratierna på *båda* sidor om Atlanten verkar i dag vara på väg mot en katastrof. Hur har det kunnat bli på det sättet och vad finns att göra?

Den franske ekonomiprofessorn Thomas Piketty blev för två år sedan världsberömd för sitt stora arbete om den tilltagande ekonomiska ojämlikheten. Den här aktuella boken består av ett sextioal kronikor, som han sedan 2005 publicerat i den franska tidningen *Libération*. Han förklarar pedagogiskt de olika stegen i försöken att efter 2008 rädda principen om myntunion utan fiskal union trots att medlemsländerna befinner sig på skilda ekonomiska nivåer. De franska och tyska politikerna går som katten kring het gröt, menar han. Det enda som långsiktigt kan rädda unionsprojektet är att europeisera medlemsländernas statsskulder och på den vägen framtvinga att även skatterna och deras användning tvärs över alla nationsgränser måste bestämmas överstatligt. Teoretiskt framstår detta som en självklar lösning. Men hur kan den genomföras utan att provocera till

ytterligare storskalig populism? På den punkten blir Piketty svaret skyldig. Han skriver som ekonom utan att fästa nämnvärt avseende vid den politiska sidan av saken.

Björn Elmbrant vill också klargöra förutsättningarna för att rädda demokratin. Men han väljer att närma sig uppgiften från det politiska hållet. Han gör det genom ett historiskt reportage, där han parallellt beskriver den politiska utvecklingen i Berlin och Stockholm under de fyra åren från 1930 till 1933. Historien är "framlänges" berättad. Det betyder att han bortser från vår kunskap i efterhand. Den insikt han vill förmedla är att katastrofen i Berlin kunde gått att avvrja och att det inte var självklart att de svenska politikerna genom krisuppgörelsen 1933 skulle lyckas rycka undan mattan för fascismen. Avgörande visade sig vara förmågan att uppbåda intuition och uppfinningsförmåga gentemot doktrinära övertygelse om vad som från nationalekonomisk synpunkt var "tillåtet" att göra. De tyska demokratiska politikerna tvekade. Motsvarande svenska politiker, däremot, vågade tänka "utanför boxen". På det sättet lyckades de undgå katastrofen. Men medan händelseförloppet utspelade sig var det varken i Tyskland eller i Sverige självklart vad politikerna hade att välja mellan och hur de genom sina ställningstaganden kunde undgå att göra ont värre.

Per Svensson klargör den svenska förhistorien till det aktuella sverigedemokratiska tänkandet. Det gör han genom att påminna om vad som kommit i skymundan genom att dåvarande högerpartiet bestämde sig för att klippa banden med sitt ungdomsförbund, Sveriges

nationella förbund. På motsvarande sätt som socialdemokraterna hade gjort 1917 bildade högerpartiet 1934 ett nytt ungdomsförbund. Genom att erinra om det då avpolletterade Sveriges nationella förbund, visar Svensson hur dess idéer återkommer hos dagens ledande sverigedemokrater. Deras yviga tal om "svenskhet" och kamp mot "det politiskt korrekta" grundar sig på ett studium av den kritik mot demokratin, som fanns kvar inom unghögern sedan moderpartiet efter första världskriget hade tvingats acceptera parlamentarismen och den allmänna rösträtten. Med klar blick för fascismens reella innebörd hade Arvid Lindman spärat vägen. Det skedde när unghögern ännu efter femton år – med inspiration från motsvarande italienska, franska och tyska strömningar – fortsatte att agitera för att demokratin på ett från "nationell" synpunkt skadligt sätt bidrog till att folkets "sanna" intresse offrades till förmån för vad partipolitiska majoriteter önskade främja och kunde framförhandla.

Bengt Lindroth, slutligen, nöjer sig med ett fyrtio år långt perspektiv. Men han gör det på ett sätt som breddar och fördjupar läsarens förkunskaper. Parallellt skildrar han vad som hänt i de fyra nordiska länderna från det att "väljarnas hämnd" inträdde på sjuttioalet. Uttrycket myntades av Jens Otto Krag om Mogens Glistrup, när denne år 1973 hade blivit ledamot av folketinget. Det slags maktfaktorer som i dag utgörs av Dansk folkeparti, Fremskrittspartiet, Sannfinländarna och Sverigedemokraterna hade därmed etablerats. Dessa fyra partier är inbördes olika. Men momentet av "hämnd" har de gemensam. Väl-

jarna antas ha reagerat mot att den goda utveckling som inleddes efter 1945 har brutits. Frågan är vad detta ”goda” som brutits närmare bestämt skall antas vara.

För att inte hamna vilse i framtidsdebatten behöver vi bestämma oss för vad som var bättre under de första trettio åren efter andra världskriget. Arbetslösheten var förvisso lägre. Men levnadsstandarderna var inte högre och välfärden var inte mera generös. Vad som däremot utfördes mer framgångsrikt, vill jag hävda, var den politiska bearbetningen av mållkonflikter. Politik antogs inte bara vara att votera om regeringsalternativ. Idéer och intressen tilläts brytas mot varandra inom ramen för ständigt pågående utredningar och förhandlingar. Det som populisterna i dag exploaterar är partiernas, organisationernas och mediernas oförmåga att tillräckligt effektivt påvisa innebörden av politik som det möjligas konst – det vill säga att allmän rösträtt och politisk frihet förutsätter begripliggjorda kompromisser.

Sverker Gustavsson